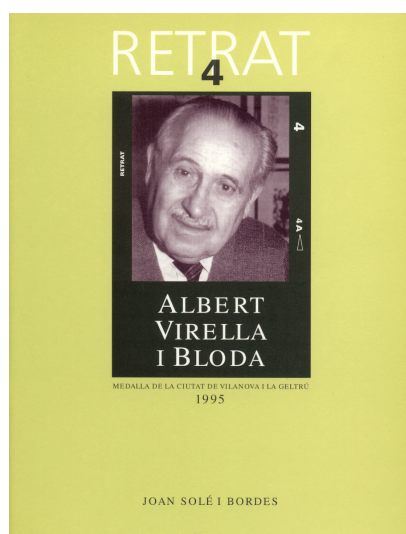

RETRAT N. 4
ALBERT VIRELLA I BLODA
Medalla de la ciutat de Vilanova i la Geltrú 1995
Joan Solé i Bordes

PRESENTACIÓ

La dedicació al treball i l'esperit de servei **d'Albert Virella i Bloda** enriqueixen la nostra societat amb valors exemplars: la constància, la solidaritat, la cultura, la tolerància, la llibertat i la compassió.

L'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú homenatja els homes i les dones nascuts o veïnats en aquesta vila, i que amb la seva trajectòria han contribuït a la promoció i enaltiment dels valors cívics i culturals, o que amb la seva labor han col·laborat a fer conèixer el nom de Vilanova i la Geltrú. Per aquest motiu, el Ple d'aquest Ajuntament del dia 4 de desembre de 1995, i atenent els mèrits expressats anteriorment, va decidir concedir la Medalla de la Ciutat al senyor **Albert Virella i Bloda**.

Amb aquest lliurament es testimoniava l'agraïment de la ciutat a aquest vilanoví, que al llarg de la seva vida ha fet possible per ser útil als interessos comuns de Vilanova i la Geltrú i als seus habitants.

ESTEVE ORRIOLS I SENDRA
Alcalde de Vilanova i la Geltrú

BIOGRAFIA

La discreta imatge física, els papers o els llibres a les mans o a la butxaca, tot en Albert Virella delata una humil senzillesa en cap cas exempta de passió per la xerrameca, no pas la de tertúlia de cafè, però sí la de tabola d'erudició local. La seva imatge resulta, a l'hora de la veritat, antagònica a la d'aquells savis de poble, sovint inevitables ganduls de solemnitat que, en altre temps més que no pas ara, passejaven el seu prestigi intel·lectual de campanaret pels carrers i les places de l'indret corresponent.

Rere els ulls menuts d'Albert Virella, acostumats a lectures cal·ligràfiques en papers tan centenaris com esgrogueïts, hi ha, en aparença, un notable descregut. «Miri, crèguim, si vol que li digui... tot això... la veritat... a mi em sembla...» és sovint la seva fórmula inicial, mentre amb mitja rialla observa encuriós la nostra reacció. Aquest, però, és sols un recurs de dissimulació, un inici d'humilitat rere el que amaga un plantejament sovint de notable agudes argumental.

Nascut a Vilanova i la Geltrú un 21 de novembre de l'any 1915, Albert Virella i Bloda pertany a aquell selecte grup d'homes que han sabut conjuminar la dedicació professional amb una abrandada passió per la temàtica localista o comarcal. En aquest espai físic, Virella ha exercit el seu magisteri de tenacitat incansable, talment com un d'aquells homes de la terra que Josep Pla definia com exemple de la constància pagesa, en el cas del nostre personatge cal suposar que vivificada també amb alenades marineres.

Des de qualsevol perspectiva, però, la seva biografia és sempre la de qui creu en el servei a la pàtria, la seva pàtria casolana, primer vilanovina i penedesenca. L'aplicació d'aquest principi de servei és en el nostre home la naturalitat senzilla però insistent del coneixement, les condicions del passat que permeten interpretar el temps d'ara.

◁ Els anys de formació ▷

A la Vilanova i la Geltrú del primer terç de segle, la que el jove Virella comença a conèixer camí de l'escola pública superior de Vicente Sorni, la industrialització hereva d'aquella força del vapor del segle XIX, tot i els dificultosos temps de crisi, és encara una realitat de pes considerable, encara que només sigui com a específica i agosarada alternativa a un Penedès que, terra endins o a peu de platja, defuig qualsevol camí que no passi pel terròs o pel taulell. D'aquí que no ens resulti estrany veure com el nostre personatge adreça la seva formació cap al camí industrial i amb 17 anys inicia a la vilanovina fàbrica de ciment Materials Hidràulics Griffi una trajectòria que hauria de ser professionalment molt rica; és l'any 1933.

Aquell auxiliar del laboratori d'assajos i control de qualitat del ciment també és, però, el que comença a publicar articles d'abrandada catalanitat a les pàgines de *Democràcia*, l'històric periòdic republicà federal d'Esquerra Republicana de Catalunya a Vilanova i la Geltrú, primeres col·laboracions on engipona lectures de la realitat en clau política. Virella esmola les seves primeres eines d'escriptor.

A l'estiu de 1936 tot és a mig camí, són moments intensos en la seva biografia. Obligat per les circumstàncies a aturar els seus estudis de Peritatge Industrial -l'actual Enginyeria Tècnica- a l'Escola Industrial de Vilanova i a aplicar-se a l'aprenentatge de l'àmbit artiller a l'Escola Popular de Guerra de Barcelona, als 22 anys d'edat Virella és tinent d'artilleria; l'exèrcit republicà li concedeix el temps just per casar-se amb Araceli Torras i Pinsach. El 1938 neix l'Albert, el seu primer fill.

Quan el mes d'abril de 1939 es reincorpora al seu treball a la fàbrica de ciment, el retorn silenciós del vençut és sols un miratge: un mes després, el 4 de maig, Virella és detingut al seu mateix lloc de treball i, juntament amb altres vilanovins, empresonat a Barcelona a l'espera de judici. Seran sis mesos al barceloní convent de Sant Elies, dels quals ens ha deixat el relat detallat en el seu treball *Sant Elies 1939* -guardonat per la revista *L'Avenç* amb el segon premi del I Concurs de *L'Avenç* de memòria històrica- talment com si es tractés d'una nova aportació al coneixement del passat recent i no fos el seu mateix autor el que, amb 22 anys, hi vivia la més dramàtica de les incerteses.

Després vindria el camp de concentració d'Horta i, un cop jutjat i sentenciat pel procés sumaríssim llavors habitual, la destinació a un batalló de treballadors a Girona. Un cop de sort, però, fa que sigui considerat tòxic i el traslladin a un hospital militar situat al carrer Tallers, al barceloní barri del Raval. Allí s'estarà tres anys a la farmàcia, fins a la seva definitiva llicència.

Tot i això, Albert Virella es comença a mostrar ja com un d'aquells homes que no perd el coratge amb facilitat, que en sap, de feina i dificultats, però veu amb claredat que cada situació pot tenir algun cantó aprofitable. És així com aplica el règim semiobert de la seva situació penitenciària i, tot i les dificultats materials, el 1940 aconsegueix acabar els seus estudis a l'Escola Industrial de Terrassa. Quan el 2 de març de 1942 Virella es reincorpora a la factoria de sempre, la dels ciments blancs, és graduat en Enginyeria Tècnica Industrial en les especialitats de mecànica, electricitat i química, d'aquí que passi a ocupar el càrrec de cap de laboratori. El 1943 neix en Gabriel, el seu segon fill.

◁ Primers exercicis d'historiografia local ▷

En la foscuria dels anys quaranta, Albert Virella inicia de forma explícita la seva dedicació a l'entorn immediat, i les pàgines del setmanari *Villanueva y Geltrú* acullen el 1946 els primers articles de divulgació històrica amb la seva signatura. Un any després comença a, signar, una emissió setmanal a la ràdio vilanovina amb el títol explícit de Diez minutos de historia de Villanueva, tot i que habitualment el seu contingut s'estirava en el rellotge durant prop de mitja hora. És a les ones de Radio Villanueva, com es pot deduir del títol, tot i haver d'emprar una llengua que no li és pròpia, on Virella escampa els episodis de la historiografia local durant un total de 130 setmanes consecutives fins al 1949. Un d'aquests programes, el dedicat al poeta Manuel de Cabanyes, és distingit el 1947 amb el gran premi de guions radiofònics de l'emissora. La tenacitat, dia rere dia, pot més que les dificultats, i si a les pàgines del *Villanueva y Geltrú* -on destaca entre 1949 i 1951 la seva sèrie *Industrias vilanovesas*- la llengua castellana és d'obligat compliment, en l'anomenada Festa de les Lletres de 1949, el Certamen Literari Calasanci li premia un estudi dedicat a *L'evolució històrica de l'ensenyament a Vilanova i la Geltrú*.

Referència a part mereix el primer llibre d'Albert Virella: *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca*, peça mítica de la bibliografia local, exhaurida i intrombable fins que l'Institut d'Estudis Penedesencs va posar a l'abast una edició facsímil que el 1987 esdevingué commemorativa del desè aniversari de l'entitat.

Amb motiu d'aquesta reedició, el seu autor assegurava en unes línies de pròleg que va ser el llibreter Joan Rius i Vila qui, justament un 22 d'agost de 1947, li va proposar el repte d'escriure un volum de divulgació, una mena de guia de Vilanova. Tot i que no és feina nostra corroborar o negar aquesta hipòtesi que intenta justificar l'origen de l'obra des de la humilitat, tots els arguments ens empenyen a pensar, però, que va ser la conjunció harmònica de voluntats d'una colla de vilanovins, dels quals Virella i Rius eren els caps més visibles, la que va fer realitat la tenacitat de tirar endavant el que seria a Vilanova i la Geltrú el primer llibre de la postguerra en llengua catalana. Així també hi van ser en aquesta agosarada aventura l'estamper igualadí Pere Bas i Vich; Antoni Pujol i Bernadó, qui hi va posar el prefaci; el fotògraf Ramir Horro, Josep Maria Bultó i Marquès, que n'era el patrocinador econòmic, i Antoni Ubia i Ricart, autor de les il·lustracions.

El llibre veu la llum en català, entre l'oposició ferma d'uns i la tolerància d'altres. L'aparició del volum resulta callada i la difusió reduïda, però es fa arribar allí on cal, fins i tot a mans de vilanovins que resideixen a diversos països d'Europa o Amèrica. *Vilanova i la Geltrú, imatges de la ciutat i de la comarca* esdevé aviat un referent obligat dels valors propis de l'especificitat penedesenca. A les seves pàgines, com qui no vol la cosa, Virella parla del Penedès en un mapa elaborat per ell mateix que sense esmentar el topònim parla de la comarca de Vilanova i recull en el dibuix la pràctica totalitat del Penedès. A hores d'ara, evidentment amb les dificultats d'interpretació que suposa el fet d'estar fora d'aquell context de la primera postguerra, fins i tot les paraules que donen tòpic al volum se'ns mostren reivindicatives:

«Hi hagué un temps, que ens havem acostumat a considerar com a més feliç que el nostre, en el que cada poble tenia una fesomia pròpia acusadíssima, fesomia que es mostrava públicament en les cases i els carrers, en els camps i en els conreus, en la manera de parlar i de vestir dels homes, en les menges i en les begudes, en els costums, els balls i, en resum, en tota mena d'activitats pròpies de la senzilla vida dels nostres precursors...»

Encara aquest mateix 1949 la revista *Pairalia*, un d'aquell casos d'excepcionalitat i difusió reduïda en les publicacions en llengua catalana, acull l'estudi Vilanova i la Geltrú abans de la seva fundació, signat també per Albert Virella i que és considerat complementari del seu *Vilanova i la Geltrú, imatges de la ciutat i de la comarca*. Un any més tard es reuneix a Martorell la Primera Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos del Penedès i Conca d'Òdena, la iniciativa compta amb l'adhesió de Virella, el qual ja resideix a Portugal. Justament allí, té el 1952 l'agradosa sorpresa de veure com una colla dels seus amics -aplegats en la denominació *Amics del llibre vilanoví* l'obsequien amb una edició popular d'aquest *Vilanova i la Geltrú abans de la seva fundació*. En aquest moment, l'observació de la bibliografia d'Albert Virella no ens fa pensar pas en un home que està residint a l'altra banda de la península, de cara a l'Atlàntic; el ressò vilanoví és molt fort i no acaba d'esllangir-se.

◁ L'etapa lusitana ▷

L'oportunitat de posar en marxa a Portugal un complex industrial dedicat a l'obtenció de ciment blanc -en una empresa que tenia vinculacions empresarials incials amb la vilanovina Griffi- i el que això li suposa professionalment, és amb tota probabilitat l'argument que sedueix Virella i el fa acceptar el canvi de residència. Incorporat a l'empresa lusitana el 10 d'octubre de 1949 s'hi està 21 anys, fins que el febrer de 1971 retorna a Vilanova per tal de fer-se càrrec de la direcció de la seva empresa de sempre: Materials Hidràulics Griffi, de la qual es jubila cinc anys més tard.

L'obra de Virella en tots aquests anys de llunyania sembla tenir la permeabilitat portuguesa només en el tema del ciment. Són anys dedicats a l'estudi i la investigació, just en el temps que la indústria de la construcció comença a plantejar-se noves i interessants aplicacions del ciment en els reptes de la moderna arquitectura.

Pel contrari, el camí de l'estudi històric local i comarcal s'afebleix en la bibliografia d'Albert Virella, sense que en cap cas es pugui parlar d'una total pèrdua de contacte. A Vilanova, la seva figura va prenent, al pas d'aquests anys d'allunyada absència, una dimensió múltiple i una certa dosi de mitificació, com si es tractés d'una mena d'exili relatiu, el de qui ha publicat el primer llibre de la postguerra en català. És l'allunyament de qui més en sap del passat del Penedès costaner, d'aquell qui, en comptades ocasions, encara fa arribar la seva col·laboració al setmanari *Villanueva y Geltrú*, però també al Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer i, en català, a aquell *Folklore*, capçalera de vida efímera com tantes altres.

Tot aquest cúmulo de circumstàncies confereixen a la persona d'Albert Virella una dimensió molt específica, així ens ho recordava la malaguanyada Teresa Basora que, des de la seva responsabilitat a la Biblioteca Museu Balaguer, durant molts anys el va conèixer pels seus treballs i estudis, mentre la residència lusitana impedia el manteniment d'una relació personal.

A l'altra banda de la península -on el 1951 naixeria en Xavier, el seu tercer fill- hi ha aquell enginyer autor de constants estudis en publicacions tècniques del sector de diversos països europeus, amb més constància potser a la revista *Cemento-hormigón* editada a Barcelona; aquell qui troba en terres lusitanes un laboratori on poder dur a terme tasques d'investigació en aquest àmbit industrial, el qui participa en congressos tècnics relacionats amb la indústria del ciment a Lisboa, Madrid, París, Brussel·les i Düsseldorf, i a les publicacions de l'Instituto Eduardo Torroja de la Construcción y del Cemento, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, dedicat al ciment i al formigó.

En resum, una llarga tasca que es va veu finalment reconeguda l'any 1963 amb la concessió del grau d'oficial del l'Orde del Mèrit Industrial Portuguès, amb motiu d'haver produït un ciment especial que aconsegueix amb suficiència les condicions exigides en la construcció del pont de formigó de la ciutat d'Oporto, amb un arc de 264 metres de llum que era en aquell moment el més gran del món realitzat amb aquest material de construcció. L'enginyer industrial Patricio Palomar Llobet que el va conèixer en aquests anys recorda les col·laboracions de Virella a la premsa tècnica del sector del ciment:

«...no sols va mostrar uns coneixements realment enciclopèdics de tot el que es relaciona amb el ciment i les seves aplicacions, sinó també la formació humanística de l'autor que, al compaginar-se con la seva extraordinària facilitat de redacció, proporcionava als seus articles -normalment molt extensos- una amena lectura i la facilitat per a la seva comprensió a qualsevol dels nivells dels tècnics dels sectors als que anaven dirigits».

D'aquests anys portuguesos és també la seva participació en els Jocs Florals de la llengua catalana en el centenari de la seva restauració, celebrats un any més a l'exili, en aquesta ocasió a Mendoza, a la República Argentina, el 8 de novembre de 1958. Rere la convocatòria hi ha aquesta vegada, com en tantes edicions del certamen, un altre il·lustre penedesenc: Pere Mas i Perera, exiliat i resident a Buenos Aires. Virella veu guardonat amb un premi de ressonàncies específicament vilanovines -el Víctor Balaguer- el seu treball Garraf, la comarca del mar i de muntanya que encara en l'actualitat resta inèdit.

Tot plegat, d'aquests anys de residència portuguesa, possiblement seria errat fer-ne una anàlisi com si la tasca investigadora d'Albert Virella es configurés en dues etapes, una de les quals, la de maduresa ple, quedaria oberta a causa del seu retorn el 1971. Tot i prendre en consideració els determinants de l'absència, la de Virella és una simfonia de tema únic i clara militància comarcalista, una composició en la qual la llunyania no trenca els estrets lligams amb la seva vila, com tampoc ho fa amb les relacions de família i d'amistat. En qualsevol cas, potser el que determina és l'obertura d'algunes carpetes amb el nom de tants i tants projectes, un espai on encabir apunts, notes, aspectes que cal revisar i que esperen també el retorn. Potser així és possible explicar la labor pletòrica d'estudi i publicació que porta a terme a partir dels anys setanta. El dia 1 de febrer de 1971 Virella torna a Materials Hidràulics Griffi per a exercir-ne la direcció.

◁ Un retorn penedesenc ▷

La retrobada residència vilanovina determina el retorn d'Albert Virella a l'article de divulgació, a la col·laboració sovintejada a la inamovible capçalera de *Villanueva y Geltrú*, però també en català al butlletí de la vilanovina Agrupació Excursionista Talaia, o el 1973 al programa de la Festa Major de Santa Maria de la Geltrú, a banda de treballs esporàdics a les pàgines de la barcelonina *Destino*, al *Diario de Barcelona* o a *El Correo Catalán*.

Aquestes noves aportacions confirmen les línies generals d'un estudiós d'espectre ample, que es mou amb facilitat entre els temps medievals i els inicis del nostre segle, un home a qui agrada la incidència especial en punts com la fundació de Vilanova, els esdeveniments del segle XIX o el paper del ferrocarril al Penedès costaner. Un entorn en el qual no podem deixar d'esmentar també la seva dedicació als estudis de divulgació i competència propera a la geografia humana.

Tot i això, la referència emblemàtica del seu retorn es marca amb *Vilanova i la Geltrú. Del mil·lenari de Cubelles al setè centenari de la carta pobla de Vilanova*, treball que rep el premi Catalònia 1974 i que assoleix una remarcable difusió amb la seva publicació a la prestigiosa "Biblioteca Selecta", a la col·lecció "Ciutat i Paisatges". Al pròleg, Josep Iglésies remarca alguns aspectes de la labor de Virella:

«...un escriptor amb els dots excepcionals i la responsabilitat de Virella deu a la seva Vilanova i a Catalunya una visió total i perspicaç del passat i l'actualitat del seu poble a la llum dels coneixements i la sensibilitat d'avui[...] En el fons del fons de la seva ànima, i tal vegada sense que ell mateix s'ho hagi confessat mai, ens sembla que la present obra i tota la realitzada com a historiador i divulgador excel·lent de la història de Vilanova, és en Albert Virella com un pretext per expressar discretament la seva gran estimació al poble nadiu. Auster i retret de mena, refinat aimador de la cultura, una llei ingènita el mena a aplicar les seves virtuts cíviques a un alt servei intel·ligent i desinteressat, gloriosament profitós per a la comunitat. I, a més a més, perdurable».

El llibre esdevé immediat element de divulgació i referència en la bibliografia penedesenca, a la vegada que remarca la perspicaçia de Virella a l'entorn de l'estudi del passat. Iglésies, que coneix prou bé el panorama de tants erudits «de poble» com encara hi ha llavors, perduts en l'elaboració de textos de glossa romàntica, assegura que Virella és dels qui garbellen, consulten, sospesen i filtren, dels qui saben preservar de fantasia i desembarassar de fullaraca mentre rastregen clarícies sobre l'activitat dels homes. Tota una lloança classificatòria.

Cap a meitats de la dècada dels setanta, amb el complement de temps que li proporciona la jubilació, les col·laboracions d'Albert Virella en la seva tasca de divulgació es multipliquen, no hi ha programa o catàleg de cultura que no compti amb una de les seves estampes vilanovines, i fins el català esdevé possible a partir de 1974 en les seves col·laboracions al gairebé etern *Villanueva y Geltrú*. Quan el 1976 la capçalera ja ha pogut tombar i esdevenir el *Diari de Vilanova* de sempre, els resulta obligat concedir a Virella el premi de periodisme Pers i Ricart en reconeixement a la seva impertorbable labor de divulgació geogràfica i històrica durant gairebé un quart de segle a les seves pàgines. D'aquests anys són també col·laboracions amb la seva signatura a publicacions periòdiques com la del *Foment vilanoví* o *Teknos* del Col·legi Oficial de Pèrits i Enginyers Tècnics Industrials.

El 1975, i amb motiu del vint-i-cinc aniversari, es reuneix a Vilanova l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que ha derivat d'aquella primera celebrada a Martorell el 1950. Albert Virella hi presenta una ponència a l'entorn de la dinàmica social de la Vilanova vuitcentista. L'estudi es completa fins a esdevenir el 1977 el volum *Les classes socials a Vilanova i la Geltrú en el segle XIX* publicat per Rafael Dalmau en la seva col·lecció "Episodis de la Història". La bibliografia local i comarcal comença a tenir de la mà d'homes com Albert Virella no sols un corpus d'estudis marcadament ampli, sinó també una entitat inicial que aviat ha de quallar de forma específica.

1977 encara té altres motius per esdevenir un any especialment significatiu en la biografia d'Albert Virella: en arribar al mes de febrer es constitueix a Vilanova la Comissió Local pro Monument a Francesc Macià, la primera entitat que a Catalunya manifesta aquesta voluntat d'homenatge. Des del record dels seus anys de militància gairebé juvenil a l'Esquerra Republicana de Catalunya, Virella n'és un dels seus més decidits impulsors i el 1979 presideix l'entitat associativa reconeguda amb aquesta finalitat, finalitat que alguns anys després esdevindrà realitat monumental. Com a complement, la celebració del Congrés de Cultura Catalana fa possible, a través del seu secretariat local, la publicació del seu estudi *Francesc Macià, president de Catalunya*. En una entrevista a la premsa local Virella no s'està de remarcar:

«...un text assequible que fes un esbós de la figura de Macià per a un millor coneixement de les generacions joves, per tal que tinguessin una presa de contacte amb la figura de Macià i Vilanova. Aquest apunt està fet indubtablement de cara a Vilanova. Vilanova deu un acte no de gratitud sinó de reconeixement a la vida i l'obra de Macià, i més després d'aquests quaranta anys de silenci obligat que han fet que hi hagués sovint un desconeixement de la seva figura. Macià té una importància gran. A Vilanova hem tingut arquebisbes, poetes, però d'aquests, n'hi ha hagut molts, i no vull desmerèixer cap figura, però de presidents de la Generalitat...»

En el decurs d'una activitat pletòrica, el 1977 ofereix gairebé una quarantena de treballs i col·laboracions diverses, des dels mitjans de sempre a programes de celebracions puntuals, la sèrie històrica Pretèrit imperfecte -guardonada amb un accésit de reportatge de tema penedesenc dels premis Sant Ramon de Penyafort 1978- al nou *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, de vida gairebé efímera. Col·labora també al novell *Olerdulae* del Museu de Vilafranca del Penedès, i encara és aquest any que veu publicat, amb el títol de *La fundació de Vilanova* i el segell del Centre d'Estudis de la Biblioteca Museu Balaguer, el text de la conferència que el 26 de juliol de 1974 havia pronunciat en aquesta entitat en la commemoració del VII centenari de la concessió de la Carta de Poblament i Franquícies a la que llavors era Vila Nova de Cubelles.

De projectes no n'hi falten, en una entrevista a la premsa local el 1977, Virella assegura:

«Voldria fer també una història de Vilanova assequible a tothom, i això també ho treballo. El problema és condensar en un sol volum tota la història, i més concretament els segles XIX i XX. Un altre problema és trobar qui et vulgui editar llibres d'aquests».

◁ La dimensió penedesenca ▷

Aquest conjunt d'activitats culturals d'abast vilanoví, a l'entorn del Penedès marítim, rep també cada vegada més un reconeixement del Penedès interior. El punt de trobada és sovint el vespre del 7 de gener en l'acte de concessió dels premis Sant Ramon de Penyafort, instituïts pel Museu de Vilafranca amb el suport de l'Ajuntament de la població i de la Caixa d'Estalvis del Penedès.

El 1976 s'esdevé, però una celebració especial: mig segle de la Primera Exposició d'Art del Penedès, que el 1926 aplegà a Vilafranca del Penedès el bo i millor de l'art i la cultura d'arreu de les contrades del que ara en diem el Gran Penedès. Va ser allí que el doctor Josep Estalella va presentar el seu avantprojecte d'uns estudis penedesencs.

Cinquanta anys després l'oportunitat pot quallar. S'inicia la publicació de la revista *Olerdulae* sota l'aixopluc del Museu de Vilafranca i, d'entrada, les seves pàgines conviden a anar a l'encontre de la comarca amb una crida en pro de la creació d'un Institut d'Estudis Penedesencs. Es tracta del resultat d'una primera reunió que ha tingut lloc el dissabte 12 de juny a Vilafranca, amb l'assistència de representants de Sitges, Vilanova, Sant Sadurní, l'Arboç, Gelida, el Vendrell i Vilafranca. Virella és des

del primer moment un dels més decidits promotors del projecte, fins al punt que la seva empenta és una de les que pesa de manera decidida en les diverses reunions prèvies que acaben quallant en la constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs.

L'entitat i la unió d'esforços culturals que suposa és un dels vells anhels comarcalistes d'aquell Albert Virella que, com hem remarcat més amunt, el 1949 ja publica en el seu llibre vilanoví un mapa de la comarca de tot el Penedès. Tal com es recorda a les pàgines d'aquell *Olerduale*, que actua de portaveu de la iniciativa, els amplis camins de la cultura han estat sovint carregats de problemes, dificultats que durant dècades han determinat aquesta labor des de posicions externes als mateixos fets culturals, perquè l'estudiós i l'afecionat no acostuma a amoïnar-se si a cada cantonada la complexitat de la matèria investigada augmenta, fins i tot aquest és un aspecte afegit que l'encoratja. Han estat els problemes que vénen de fora els que han malversat intents que -com aquelles exposicions d'art del Penedès- naixien plenes d'esperança en el futur. Es parla llavors de l'estudiós que, com en el cas d'Albert Virella, sovint ha de fer la seva tasca en la individualitat dels temps difícils, tot esperant els dies millors que hauran de permetre que el seu estudi esdevingui patrimoni comú.

Quan el diumenge 15 de maig de 1977, la sala gòtica del castell de Sant Martí Sarroca aplega homes i dones d'arreu del Gran Penedès en la constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs, la presència d'Albert Virella és prou significativa i la seva veu esdevé simbòlica quan clou el capítol de precís i preguntes per demanar a tots els presents l'adhesió a la petició de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. La proposta és acceptada amb els aplaudiments dels presents i consta com a acord en l'acta de la diada.

Molts dels qui són aquell dia a Sant Martí saben, però, que al costat d'aquests temes de reivindicació nacional n'hi ha altres que ben aviat caldrà posar sobre la taula, un d'ells és el dels límits del Penedès, el reconeixement de la unitat de les seves tres comarques i la superació de l'absurda divisió provincial, un tema del qual Albert Virella és possiblement el seu millor coneixedor. El plantejament ha d'esperar encara, però, alguns anys fins que la divisió territorial torna a mans de la Generalitat recuperada.

Tot i això, la primera publicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs -la segona en sentit estricte després de l'opuscle amb la crònica de l'acte de constitució de l'entitat i els parlaments d'aquella històrica diada- és el treball d'Albert Virella *Un terme mil·lenari: Castellet i la Gornal. El passat i el present*, justament el municipi que, d'alguna manera ha esdevingut la frontissa entre el Penedès mariner i el de terra endins, d'aquí que a les seves pàgines el tema de la identitat penedesenca hi sigui ben present.

La línia de referents comarcalistes es manté en els seus treballs amb ressò més enllà de l'àmbit estrictament local, així la primera Miscel·lània penedesenca recull el 1978 el seu *De quan Vilanova i la Geltrú era un empori del vi*, talment una mena de crida en una línia argumental d'identitat. L'estudi aconsegueix un ressò formidable, fins al punt que el Museu del Vi de Vilafranca en decideix un any després la publicació en una separata que acaba de donar difusió a l'estudi. A l'entorn de la identitat penedesenca, les paraules de Virella a la cloenda ens semblen ara farcides de significació:

«L'evocació d'un període important de la història agrícola comarcal no significa un malaltís enyorament ni la pretensió impossible de retornar a un passat, però sí que vol contribuir al coneixement d'una identitat que no volem perdre i que, en la terra, com correspon, està arrelada i ben arrelada».

És l'hora de la geografia humana. Tan bon punt la divisió territorial de Catalunya apunta entre els temes de cartera de la Generalitat, l'Institut d'Estudis Penedesencs convoca una taula rodona sobre els aspectes penedesencs del tema. Aquesta té lloc al Vendrell el 8 de juny de 1980, i entre els ponents és Albert Virella qui deixa clars una colla d'aspectes tan significatius que esdevenen mereixedors d'una divulgació genèrica, de forma que finalment l'Institut hi diu la seva de mans de l'opuscle *La unitat del Gran Penedès i el problema dels seus límits sud-occidentals*, signat per l'estudiós vilanoví que és una aportació clara, argumentada amb elements històrics i documentals de judici, a redós d'una temàtica tan complexa com mal resolta. Durant anys aquest treball d'en Virella serà font de referència i citació per a una temàtica que en mans de les institucions acabarà esdevenint estrafeta, per dir-ho amb un adjectiu literari i no entrar en intimitats.

Vint anys després ens queden les paraules amb les quals Albert Virella posava cloenda a l'opuscle sobre un tema que, malauradament, no ha perdut actualitat ni ha deixat de donar arguments per a la reflexió:

«La tasca de la gent del Penedès, i molt particularment la del seu Institut d'Estudis Penedesencs, deuria ésser el treballar perquè no es consumin encara més mutilacions dintre del conjunt comarcal del Gran Penedès. les seves tres comarques: Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf deurien ser solidàries en tot quan es refereix al patrimoni comú, que té rels històriques, geogràfiques, humanes, mercantils i de tota mena. Cap comarca no es pot desentendre del més mínim perjudici que es pugui causar a cap altra de les tres[...] Han estat molts anys en l'ostracisme conceptes abans força vivents con el de la comarcalitat».

Encara a l'entorn del tema comarcalista, el segon volum de la *Miscel·lània penedesenca* aplega el 1979 el seu treball *El Penedès: quelcom més que una comarca. De la vegueria i del provincialisme*, que serà recollit amb posterioritat el 1984 al volum *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)* editat per la Diputació de Barcelona.

◁ Llibres i reconeixements ▷

Els anys vuitanta són per a Albert Virella els de la consolidació d'una bibliografia extensa, d'aportacions notables. Així tan bon punt enllesteix les seves col.laboracions en el redactat d'una colla d'entrades de la *Gran enciclopèdia catalana*, on hi ha fet aportacions des del 1974, el 1982 redacta tot l'apartat penedesenc del cinquè volum de la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, el dedicat al Penedès i l'Anoia. Sens dubte una obra magna en l'àmbit de divulgació de la geografia i dels referents històrics.

Són els seus anys de ressonància més penedesenca. Una i altra vegada les institucions disposades a fer aportacions al tema reclamen la col.laboració d'Albert Virella, així la Mútua del Penedès aplega en la seva memòria del 1981 el treball *Quan els camins de la terra s'obriren a Vilanova i la Geltrú*, on Virella remarca els aspectes de l'arribada del ferrocarril a la capital costanera, justament en la commemoració del centenari. El 1982 rep el premi Francesc Macià, convocat pel Centre d'Estudis Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, amb un estudi sobre *Els anys tristos (1881-1900) Crònica de la decadència de Vilanova i la Geltrú*, obra que deu anys més tard, el 1992, seria publicada per

l'Institut d'Estudis Penedesencs.

Al costat d'aquestes edicions puntuals, Albert Virella manté les col·laboracions constants a la premsa local i a publicacions de tota mena, la labor de divulgació de sempre que el 1984 és remarcada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya amb el Diploma de Reconeixement de Mèrits en Favor del Patrimoni Cultural. Un any abans, l'Institut d'Estudis Penedesencs li ha concedit una de les primeres medalles d'honor instituïdes per l'entitat, es tracta de reconèixer la seva continuada labor de dedicació i divulgació del passat.

Certament, gairebé no ens hem referit en aquestes pàgines de ressenya a les conferències que Albert Virella ha pronunciat de manera constant durant anys. Una recerca en aquest camp defuig els límits de les nostres possibilitats, però, tot i això, no les oblidem, i fem una referència especialment agradosa, a la que tracta sobre la contribució femenina a l'estructuració del Penedès, magistral lliçó sobre els temps medievals a les nostres contrades, pronunciada en l'acte de lliurament dels XIII premis Sant Ramon de Penyafort, del Museu de Vilafranca, l'any 1985. Un any després, el seu estudi *Del temps de les fragates al maresme del Penedès* rep en aquest mateix certamen literari la distinció d'un accèssit al tema Penedès.

Quan l'octubre de 1986 es distribueix el primer número del butlletí de l'Institut d'Estudis Penedesencs, amb la denominació *Gran Penedès*, -expressió per a designar les tres comarques que, recordem-ho, es va fer pública per primera vegada el 1980 en l'opuscle del mateix Virella sobre la unitat penedesenca i els seus límits sud-occidentals-, el debat sobre la divisió territorial de Catalunya sembla aturat en camins administratius que no fan pensar en un reconeixement efectiu de la realitat penedesenca. La paraula d'Albert Virella torna a ser la que es manifesta amb la convicció del mestratge:

«Entenem nosaltres que, sigui quin sigui el model comarcal que s'estableixi, cal sobretot que no es deixi anar pel pendent de l'anti-economia, la multiplicació de funcionariat i la duplicació de serveis i competències [...] I caldria repensar si el model comarcal de la Generalitat republicana, concebut com una mancomunitat de municipis veïns, amb problemes comuns, administratius, culturals, judicials, de comunicacions i de planificació econòmica o sanitària, sense poder polític i amb una mínima burocràcia, es tan rebutjable com diuen alguns documents [...] les comarques des de la seva institucionalització el 1936 fins ara no han passat d'ésser altra cosa que un material didàctic, propi per a l'ensenyament de la geografia de Catalunya als infants de l'E.G.B. [...] sembla que els plantejaments de l'I.E.P. no serà aquesta vegada que es veuran afavorits pels nostres parlamentaris, però estem certs que el nostre desig d'unitat penedesenca continuarà tenint la major vigència. I si, per ara, no podem fer més que mantenir la unitat cultural que l'Institut configura, així ho farem, sense complexes ni defalliments».

Encara dels anys vuitanta són algunes de les seves edicions d'especial significació, com el *Víctor Balaguer i Vilanova i la Geltrú*, segon volum de la sèrie Penedesencs Il·lustres, publicat el 1986 per l'Institut d'Estudis Penedesencs o aquell *Vilanova i la Geltrú mil anys enrera* editat per l'Ajuntament de la població el 1988 dins dels actes commemoratius del mil·lenari del naixement polític de Catalunya. I tot això sense oblidar el pas constant de la signatura d'Albert Virella per les pàgines de les habituals

publicacions vilanovines, a més d'un o altre treball per a programes de festes o celebracions, i la seva impertorbable aportació a la *Miscel·lània penedesenca*.

◁ Els anys noranta ▷

Just oberta la dècada, el 7 de gener, el seu estudi sobre *L'aventura ultramarina de la gent de Vilanova i la Geltrú i la nissaga dels Samà* és guardonat amb el premi Sant Ramon de Penyaforat de temàtica penedesenca. El volum veu la llum aquell mateix any editat pel Museu de Vilafranca. Virella col·labora en l'obra de recerca *Americanos Indianos. Arquitectura i urbanisme al Garraf, Penedès i Tarragonès* que es clou amb una magnífica exposició fotogràfica d'aquest patrimoni i una atenta edició a cura de la Biblioteca Museu Balaguer. Encara d'aquest any és el seu treball *Canyelles mil·lenària*, el primer publicat sobre la història d'aquesta població i que esdevé realitat com a setè volum de la col·lecció "Quaderns de Cultura Local de l'Institut d'Estudis Penedesencs".

L'interès específic d'Albert Virella pels temps inicials vilanovins el porta a treballar en l'estudi que el 1990 guanya el premi d'investigació local Vila de Cubelles: *El terme de Cubelles a través del temps*, i que un any després publica l'Ajuntament de la vila. D'aquest temps és també la seva col·laboració al *Diccionari dels catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic*, quatre volums publicats per la Comissió Amèrica i Catalunya 1992 del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya. D'entre el nodrit grup de col·laboradors que fan possible aquesta obra magna, Virella és el que hi compta amb un major nombre d'entrades.

El 7 de juny de 1992 Vilanova ret homenatge a Albert Virella i Bloda, sens dubte el seu estudiós més prolífic i tenaç, i li concedeix una placa en reconeixement a la seva obra històrica local i comarcal. El 4 de juny de 1998 l'Ajuntament de Vilafranca manifesta també un testimoni a l'erudit vilanoví i li lliura una placa de reconeixement.

Del 1993 és el seu treball *La vida marinera a Vilanova i la Geltrú al final del segle XIX: L'any dels negats 1886* guardonat amb el premi d'assaig breu del vilafranquí concurs Sant Ramon de Penyaforat i que finalment veu la lletra el 1996, editat pel Consell Comarcal del Garraf.

L'any dels reconeixements és per a Virella el 1995, el de la Creu de Sant Jordi, acordada el 17 d'octubre pel Consell Executiu de la Generalitat. És també l'any que l'Ajuntament de Vilanova decideix concedir-li la Medalla de la Ciutat «per la seva extensa i notable obra de recerca i divulgació de la comunitat local, tant del passat com el present». I encara se li concedeix a Vilanova la Mètopa de la Setmana del Mar, distinció que remarca la seva valuosa col·laboració amb l'Institut Setmana del Mar i la tan dilatada tasca de recerca i aportació a la història local i comarcal, en especial la referida al sector marítim de Vilanova.

Són en qualsevol cas referències prou evidents d'una vàlua reconeguda i apreciada en l'àmbit penedesenc. Però el que veritablement dóna validesa a tot el conjunt és, una i altra vegada, la seva labor d'estudi que, quan l'edat supera ja la vuitantena, no s'atura però pren un ritme més pausat, de manera que el 1995 veu la llum el volum de divulgació històrica *El canvi de dinastia i la fragata de Vilanova (segles XVII i XVIII)* amb un pròleg d'Albert Manent on s'apunten amb precisió alguns aspectes de la persona i l'obra d'en Virella:

«...crec que puc afirmar sense cap risc d'equivocar-me que Albert Virella i Bloda [...] figura entre la dotzena d'investigadors locals que han transcendit aquesta àrea específica i, a través de la història de la seva vila, han ajudat a completar, amb rigor i documentació inèdita, el mosaic de la història general de Catalunya. Per a Virella els nombrosos i variats llibres sobre la seva Vilanova nativa han complert, per tant, la doble funció d'aprofundir en la història local i de projectar-la, amb idees particulars o generals, sobre tota la història del país».

La *Miscel·lània penedesenca* veu com la seva col·laboració perdura, així succeeix també amb el programa de la Festa Major de Cubelles i les Jornades d'Estudis Catalanoamericans. L'homenatge la Confraria de Pescadors de Vilanova i la Geltrú, el Rotary Club d'aquesta població i -un senyal especialment estimat per l'autor- l'Ajuntament de Cubelles li lliura un diploma de regreïament de la vila per la seva contribució al coneixement del seu passat.

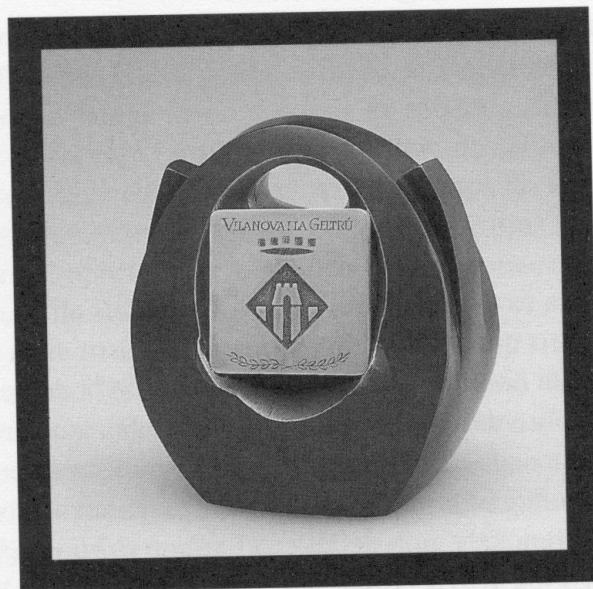
I entre una i altra obligació, Virella treballa incansable per a fer realitat la que és amb tota probabilitat una de les obres claus de la seva extensíssima bibliografia, ens referim a *Vilanova i la Geltrú durant la invasió francesa*, que publica l'Institut d'Estudis Penedesencs i es presenta el 1998 a Vilafranca, en l'entorn de les Jornades d'Estudis Penedesencs. Certament, no es compleixen pas les previsions habituals en el pas dels anys, la capacitat d'Albert Virella ens sorprèn amb una obra de més de tres-centes pàgines on aplega tota mena de dades, documents i referències a l'entorn d'aquests anys històrics del segle XIX, amb un interessant apèndix documental i el complement encara d'un índex onomàstic. Tot plegat aspectes de la que és una peça bibliogràfica tan sòlida com d'obligada consulta.

◁ Cloenda ▷

Albert Virella i Bloda és d'aquells qui parla sempre dels altres, que en sap molt de la història comuna, dels qui no tenen impediment a insistir en la divulgació dels temes una i altra vegada. Aquesta ha estat, amb el complement de la dedicació professional a la tecnologia del ciment, l'obra de tota la seva vida. Una labor que ara, observada en perspectiva, ens ofereix tota la seva dimensió, i de la qual només esmentarem com a punt de referència els tres-cents cinquanta treballs que formen la seva bibliografia de temàtica local o comarcalista -referenciada amb detall en el volum *Bibliografia 1934-1995* coordinat per Francesc Xavier Puig Rovira i que li va dedicar el mateix 1995 l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Com comenta Francesc-Xavier Puig Rovira a les pàgines inicials d'aquesta edició, Virella ha estat un pioner arreu de Catalunya en el tema dels estudis d'història local, una labor que ha anat passant de la curiositat a l'especialitat, en un camí fet de tenaç curiositat, paciència i mètode, amb un caràcter personal i autodidacta.

Potser podem esperar encara que la laboriositat infinita d'Albert Virella desvetlli l'altra història -de la qual sols coneixem explicat per ell mateix, l'episodi de la seva detenció a Sant Elies el 1939- i ens ofereixi algunes pinzellades de la memòria del seu temps, un passat que forma part ja de la història del nostre segle XX.

LA MEDALLA DE LA CIUTAT DE
VILANOVA I LA GELTRU
ÉS OBRADA PER **DURAN JOIER**
EN PLATA DE 5mm.
EL PEU ON ESTÀ INCLOSA LA MEDALLA
ÉS UNA ESCULTURA SERIADA
QUE CONSTA DE DÈU EXEMPLARS NUMERATS
CREADA PER **ARLENE SEREIX**
EXPRESSAMENT PER AQUEST FI
I FOSA EN BRONZE ALS
TALLERS BARBERÍ, FONERIA ARTÍSTICA
DE RIUDELLOTS DE LA SELVA.

Medalla de la ciutat lliurada el 15 de desembre de 1995.

D'aquest opuscle se n'ha fet una edició de 300 exemplars

VILANOVA I LA GELTRÚ

ABRIL DE

1999